

EMIL CIORAN: AZ ÉN ORSZÁGOM

Bevezető

Az én országom című megrendítő írás! A szerző *mea culpa*-ja a nyíltan megtagadott vasgárdista múltjával szemben, ami széleskörű vitát váltott ki a nemzetközi sajtóban. A kéziratot Simone Boué, az író élettársa 1994-ben találta meg egy hatalmas faladában, melyet Cioran még otthonról hozott 1938-ban. Simone Boué szerint a kézirat valamikor az ötvenes évek elején keletkezett a Monsieur le Prince utcai Majory Szállóban, egy manzárd szobában. Ez az írás *a leválás* tragikusan őszinte dokumentuma, amely új értelmezést ad a ciorani életműnek. Egyik 1935-ben keltezett levelében azt vallja: élete nem más, mint leválások sorozata, „még a halálról is leválok!”. A kilátástalanságot is a leválással érzékelteti: „A kilátástalanság az, amikor a földkerekség egyetlen szótárában sem találsz szavakat arra, hogy összeférceld elrongyolódott lelkedet, és amikor hangokat sem találsz arra, hogy feltöltsd valamikori szíved. Benned lüktet a jövőtlen ritmus, amely jelzi a létezés elragadtatását és a jelentől való érzéki leválást. A tegnapi dolgok lecsapolták véreDET, mert féltékenyek a következő nap történéseire”.

A *Kalandozások* a 1940-es évek román nyelven ujjgyakorlatok, Ezek az írások néhány éve kerültek elő, egy részük a *Razne* (Kalandozások) című kötetben jelent meg³⁸, mintegy előrevetítve a francia nyelvű *A bomlás kézikönyve* (1949) és *A keserűség szillogizmusai* (1952) című műveket. Feltételezhetően e két könyv jórészt a román nyelvű kéziratok fordítása, akárcsak Eugène Ionesco *Kopasz énekesnője*, melynek első változata az *Englezește fără profesor* (Könnyen és gyorsan angolul) szinte szó szerint megegyezik a francia változattal. Cioran román és francia művei között igen szoros a kapcsolat: „Végül is minden könyvem önéletrajzi, álarc mögé bújtatott, álcázott önéletrajz”. Értelmetlen lenne szétválasztani az életművét, a létérzés benne a legerősebb kötőanyag. „Életszemléletem azóta is ugyanaz. Nem tudok változtatni azon, ahogyan az életet látom. Csak a kifejezési forma más.” – állítja a szerző. Ez az írás első ízben Émile M. Cioran *Kalandozások* c. könyvében jelent meg, Farkas Jenő fordításában. (Palamart Kiadó). (F.J.)

EMIL CIORAN: AZ ÉN ORSZÁGOM

Farkas Jenő fordítása

Nagymestere vagyok a rögeszmés szorongásnak, amit intenzívebben éltem meg, mint bárki más. Tudom, hogy az eszme meddig züllesztheti le az embert, milyen mélységekbe tudja magával ragadni, sárba tiporni és legyőzni őt. Jól ismerem az örület csapdáit, mert feléjük taszít az eszme. Megtapasztaltam a benne rejlő türelmetlenséget, bálványimádást és a fennkölt gátlástalanságot, amelynek akarva-akaratlanul megadjuk magunkat... Jól tudom: a gyötrődés a szenvedély melegágya, egyben tápláló ereje és éltető forrása, örökkön lángoló titka.

Még jóval harminc éves korom előtt szenvedély ébredt bennem az országom iránt, reménytelen, agresszív, kilátástalan szerelem, amely éveken keresztül gyötört. Az én országom iránt! Minden eszközzel kötődni szerettem volna hozzá, de nem volt mibe belekapaszkodni. Sem jelenében, sem múltjában nem találtam támpontot a kötődéshez. Dühömben nagy jövőt tulajdonítottam neki. Elképzelttem egy jövőt, amit állandóan szépitgettem, anélkül, hogy egy pillanatig is hittem volna benne. Végül meggyűlöltem ezt a jövőt és gyalázni, utálni kezdtem utópiámat. Rajongó és eszelős gyűlöletemnek úgymond nem volt többé tárgya, hiszen, ha rátekintettem, országom porrá tört. Hatalmasnak, mértéktelennek, örültnek akartam látni, gonosz erőnek, a világot rettegésben tartó végzetnek. Míközben kicsi és szerény volt, s hiányzott belőle minden tulajdonság, ami roppant sorsra tette volna hivatottá. Amikor múltját kutatni kezdtem, mindenütt csak szolgalelkűségre bukkantam, megalkuvások és megaláztatások sorozatára. Jelene felé

fordulva is ugyanazokat a fonákságokat láttam, eltorzult vagy érintetlen körvonalakban. A *valami más* felfedezésének a reményében oly könnyörtelenül és eszeveszetten vizsgáltam országomat, hogy elkésérített az *élesen kirajzolódó* kép. Hirtelen megértettem, hogy ez az ország nem tudja *felvenni a versenyt* a büszkeségemmel, minden tekintetben parányi az elvárásaimhoz viszonyítva. Ekkor fogalmaztam meg, hogy szeretném, ha országomban egybefonódna „Franciaország sorsa és Kína népessége”. Mekkora esztelenség! Ettől aztán nagyon szenvedtem, s nem veszélytelenül, mert ráment az egészségem. Ahelyett, hogy gondolataimat kézzelfogható dolgok felé irányítottam volna, még jobban ragaszkodtam országomhoz. Megsejtettem, hogy ez a legjobb ürügy vég nélküli szenvedéseimre, és addig is, ameddig országomról álmodozom, gyötrelmeim ebből a bővizű forrásból meríthetnek erőt. Karnyújtásnyira került hozzám a kiapadhatatlan pokol, ahol *saját magam kárára* a végletekig fokozhattam fájdalommat. Ezt a szenvedélyes szerelmet magamnak szánt bűnhődésként és könnyörtelen szélmalomharcként éltem meg. Vég nélkül vitatkoztam egy sorstalan ország sorsáról: így lettem próféta a sivatagban, a szó legszorosabb értelmében. Rajtam kívül mások is légvárakat építettek és szenvedtek. Ők is *jövőt* kutatták, amelyben hittek, bár, ami a reménykedésük jogosságát illeti, néha elbizonytalanodtak. A kétségbeesett ifjak gyülevész hada voltunk a Balkán kellős közepén. Kudarca ítéltettünk; kudarcunk lett egyetlen mentségünk.

Azzal, hogy országunk nem *létezett*, mindannyian tisztában voltunk; tudtuk, hogy hozzávetőleges valósága csupán kétségbeesésünket táplálja.

Ez idő tájt jött létre egy mozgalom, amely mindent, *még a múltat is* meg akarta reformálni. Egy pillanatig sem hittem őszintén ebben a mozgalomban. Bár csupán ez a mozgalom jelezte, hogy országom több mint puszta fikció. Kegyetlen mozgalom volt, az őskor és a prófécia, a revolver és az ima misztikumának keveréke, amelyet minden hatalom üldözött, és amely kihívta maga ellen az üldöztetést. Hiszen elkövette azt a megbocsáthatatlan vétet, hogy jövőt vázolt fel azok előtt, akiknek nem volt jövőjük. Vezetőiket eltették láb alól, holttestüket kidobták az utcára: sorsuk megszabadította az országot a tehertől, hogy saját sorsot teremtsen magának. Őrülségükkel megváltották hazájukat. Mert vérengző mártírok voltak. Hittek a gyilkosságban, és gyilkosságnak estek áldozatul. Ezzel a halálba küldték a józan ész, az evidencia és a „történelem” ellenében megalkotott jövőt. A mozgalmat pedig eltiporták, szétszúrták, és jórészt felszámolták. A mozgalom egy barbár Port-Royal* sorsához hasonlítható. Kegyetlen eszmékre épült és a

*A Port-Royal 1204-ben Yvelines környékén alapított francia női apátság. Angélique Arnauld apátnő 1608-ban megalapította a Port-Royal des Champs nevezetű apátságot, majd 1635-től, Saint-Cyran apáca vezetése alatt az új teológiai irányzat, a jansenizmus (az 1585-1638 között élt Cornelius Jansen, holland teológus tanai) bástyája lett, mely irányzat nemcsak Franciaországban terjedt, hanem Olaszországban és Hollandiában is. X. Ince pápa 1653-ban a jansenizmust átok alá vetette. 1656-tól üldözni kezdték őket, 1709-ben az apácákat elüldözték és 1710-ben az apátságot lerombolták.

kegyetlenségben enyészett el. Amikor vonzódni kezdtem ezekhez a vérgőzös álmodozókhoz, lelkem mélyén egyre jobban éreztem, hogy ezek az erők nem lesznek képesek hatalomra jutni és nem is szabad, hogy hatalomra jussanak, mert ők *eszményien*, tökéletesen képviselték országom bukását; rendeltetésük az volt, hogy erőt és tartást adjanak a bukásnak. Valójában én a kettős bukásnak szurkoltam. Mert hiányzott egy kis kétségbeesett vonaglás. A mozgalom pedig ezt biztosította számomra. Ostoba az, aki húsz és harminc között nem fanatizmusra, dühre és tébolyra esküszik. Liberális az, aki megfáradt, demokrata az, aki az észére hallgat. A tévedés az ifjak osztályrésze. Ők gyártják a türelmetlenség-elméleteket, és ők is váltják valóra azokat, s mohón vágyakoznak a vérre, a hangos szóra, a nyájszellemű tömegre, a barbár cselekedetekre. Ifjú koromban egész Európa hitet tett az ifjúság mellett, és behajszolta a fiatalokat a politikába, az államügyekbe. Tegyük hozzá, az ifjú hajlik a teóriára, félig-meddig filozófus, és égető szükségletként ráérez az értelem nélküli „eszményre”. A középszerű filozófia nem elégíti ki az ifjakat: vakbuzgóak, számítanak saját esztelenségükre, s ettől várnak mindent.

Mi, országom ifjai, az Esztelenségben élünk, ami mindennapi kenyerünk volt. Európa egyik eldugott sarkában élünk, megvetve és semmibe véve, s azt akartuk, hogy beszéljenek rólunk, ezért egyesek pisztolyt ragadtak, mások a legnagyobb képtelenségekre és a legfurább elméletekre ragadtatták magukat. Fel akartunk törni a történelem felszínére: imádtuk a botrányt, ezt tekintettük egyedüli megoldásnak, hogy bosszút álljunk a bizonytalan sorson, a történelmen-kívülségen, a nem létező múlton, a jelenben való megaláztatáson. Mindig csak azt ismételtük, hogy „történelmet csinálunk”, ez számunkra kulcsfontosságú fogalom volt. Improvizáltunk a sorsunk körül, nyílt lázadást indítottunk jelentéktelenségünk ellen. Egy cseppet sem féltünk a nevetségességtől, mert tudásunk hiányos,

tapasztalatunk meg csalóka volt; de szilárd és eltökélt kiábrándultságra vágytunk, és ezt törvénynek tekintettük... Visszazuhantunk országunk *sziinjére*.

...Megundorodtam attól, hogy játsszam a tomboló lelkesedést, a kétségek közti vergődést s az őrülséget. Hóbotros különködéseim érthetetlennek tűnt; még a saját múltamat sem tudtam elképzelni; s ha ma eszembe jut, mintha *másik ember* életét látnám. Én megtagadom ezt a másik embert, az „énem” máshol van, ezer mérföldnyire a hajdanitól.

Ha visszagondolok akkori énem szenvedélyeire, lázálmainra, tévedéseire és rajongásaira, a türelmetlenséggel, hatalommal, vérrel kapcsolatos képzelgéseimre, vagy a rajtam eluralkodó, természetfölötti cinizmusra, az Üresség megkínozta énem tobzódásaira, s az eszeveszett álmatlanságra, mintha egy idegen rögeszmés gondolatait látnám, és elképedve veszem tudomásul, hogy ez az idegen én vagyok. Hozzá kell tennem, hogy akkoriban még kezdő voltam a kételkedésben, tanulóéveim elején tartottam; gyönyörűségem telt abban, ahogyan a dolgokat mértéktelenül tagadtam vagy éppenséggel helyeseltem. Akkoriban írtam egy könyvet az országomról: ehhez fogható kegyetlenséggel talán még senki sem támadta saját honát. Nevezhetném egy tébolyult ifjú agyrémeinek. De ebben a tagadásban ott lobogott a láng, mely a távolból megítélve a feje tetejére állított szerelemnek tűnt, egyfajta visszajára fordított bálványimádásnak, olyasminnek, mint egy merénylő ódája vagy egy hazátlan hazafi fülsiketítő eszme-futtatása. Ezeket a zabolátlan gondolatokat egy velünk szembenálló ország lejárato kampánya ki is aknáztta, s talán nem is járt messze az igazságtól. Kit érdekelt! Vágytam arra, hogy kérlelhetetlen lehessen. S bizonyos fokig hálás voltam országomnak azért, hogy ilyen nagyszerű lehetőséget nyújtott gyötrelmeimhez. Szerettem országot, mert nem tudott megfelelni elvárásaimnak. Termékeny időszak volt ez, mert hittem a borús szenvedélyek felsőbbrendűségében. Imádtam a megpróbáltatásokat, és ezek közül a legnagyobbat: hogy ebben az országban születtem. Tény, hogy akkoriban telhetetlen vágyat éreztem a téboly, a cselekvő örület iránt. Szükségem volt a rombolásra; időm nagy részében a megsemmisítés formáiról ábrándoztam. Kit pusztítsak el? Közelebbről senkit sem gyűlöltem. Országomban két fajta polgár élt: egyrészt az ország szinte teljes lakosságát kitevő elesettek tömege, másrészt az őket kifosztó néhány szélhámos, élőködő. Ez utóbbiak elpusztítása könnyű, talán túl kézenfekvő volt, ami nem felelt meg a becsvágyamnak. Egyenlő lett volna azzal, hogy kisszerű munkára vállalkozom, elmerülök a nyilvánvaló dolgokban, megfelelek az általános elvárásnak. Biztos célpontot kutató gyűlöletem egyszer csak megtalálni vélte az igazit: a temetőt... Tajtékozó dühvel támadtam az ősökre, kerestem a módját, hogy tudnám még jobban elpusztítani őket. Gyűlöltem hallgatásukat, életük eredménytelenségét, lemondásoktól terhes századaikat. Szerettem volna levegőbe röpíteni sírjaikat, szétszórni csontjaikat, meggyalázni csöndjüket, bosszút állni rajtuk, kigúnyolni vereségeiket, ízzé-porrá törni a „hajdanit”, mindenkori hitványságunkat... Képzelgéseim nyomán, mondanom sem kell, nem indultak el keresztes hadak. De lelkem így is megnyugodott egy ideig. A céltalan gyűlölet nem elégített ki, és átcsaptam egy még hatalmasabb, az egész világra kiterjedő gyűlöletbe, ez már a szomszédom megvetésétől a kozmikus méretű anarchista lázadásig terjedt. Úgy kellett az őrzöngés nekem, mint másnak a józanság és a pénz. Arra a gondolatra, hogy van, vagy akár csak lehet a világon olyasvalami is, ami nem elégti ki rombolás-vágyamat, dühroham fogott el, és éjszakákon keresztül remegett a testem. Akkor értettem meg, hogy az ember gonoszsága jóval meghaladja az állatét. Gonoszságunk nem nyilvánulhat meg rögtön, így nem is tud kioldódni, lassan gyülemlik föl, majd fölerősödik, s egyszer csak hullámai átcsapnak a fejünk fölé. A várakozás alatt, az elmélkedés révén a gonoszság hatásfoka megsokszorozódik, és könyörtelenné válik. Ez a gonoszság mindent eláraszt, az állatét viszont egy pillanatig tart, kizárólag a legközelebbi célra összpontosít, és a gonoszságra többé nem tér vissza. A mi gyűlöletünk viszont olyan méreteket öltött, hogy már nem is volt világos, *kit* kell elpusztítani. Egyszerűen csak ránk telepedett. Velem ez történt: magam kerültem gyűlöletem középpontjába. Gyűlöltem országot, gyűlöltem mindenkit és a világegyetemet: nem maradt más hátra, mint hogy magamat gyűlöljem: amit kerülő úton, a kétségbeesés révén meg is tettem.

EMIL CIORAN: KALANDOZÁSOK

(Részletek Émile M. Cioran: *Kalandozások*, Zalán Tibor előszó, Farkas Jenő utószó, Palamart Kiadó, 2004)

Farkas Jenő fordítása

Húszévesen a nagy emberekben a prófétát szeretjük, az ihletet, gyarlóságot, lendületet és a belső ittas állapotot. Később ez a fajta tépelődés múlandó és kínos számunkra, hiszen ellentmond a kiábrándultság tanításainak, az ésszerűség szigorának. Van-e üresebb elmélkedés, mint a Nietzsche-i, annál, ahogy ő szemléli a másik embert, elemez más kultúrákat vagy más értékeket? Vagy homályosabb és bizonytalanabb gondolat, mint a szabadság eszméje a német romantikában? Rousseau olvashatatlan, mert a jövőben élt; Kant érdektelen, mert az erkölcsöt ésszerű alapokra helyezte; Shelley páratlan a panaszkodásaiban, viszont kozmogóniája miatt elviselhetetlen; Dosztojevszkij mindent fölülmúl megoldhatatlan, ránk erőszakolt kérdéseivel, de hatástalan, amikor Jézusról beszél.

Felnőtt korunkban kialakult nézeteink függetlenek a fejlődés csapdáitól; világlátásunkban illúzióvá lesz az időfunkció. Megannyi alkotónak a lényegi újba vetett hite ma már gyerekesnek tűnik, ellenőrizhetetlen, és senki sem veszi górcső alá. Hitelesnek véljük viszont az alkotók negatív vonásait: rácsodálkozásukat az elkerülhetetlenre. Minket az érdekel, hogy a szerelmet, az eszményképeket és a halált illetően miként vallottak kudarcaikról; és az, ahogyan rögvést elsüllyednek az ismeretlenségben vagy a meddő különködésben akkor, amikor *valamire* rájönnek. A gondolkodó hivatása, akár a költőé, az, hogy legyen megdönthetetlen és megmásíthatatlan, akárcsak a *dolgok természete*, és nem az, hogy kifejezze javító szándékát, javaslatokat tegyen, netán eszméket hirdessen. Shakespeare nem avulhat el, mert az engesztelhetetlen természetet tolmácsolja, amely céltalan és eredménytelen alkotás vagy rombolás. Az, ami ködösíteni próbálja a halált, csupán történelmi létre jogosult. Az „idealisták” nemes és megkapó tünemények, de hamar eltűnnek délibábos világukkal egyetemben, a szkeptikusok viszont szembeszállnak az idővel, mert kétkedéseik, ha az idő el nem nyeli azokat, örökkön örökké fennmaradnak. Ezzel magyarázható, hogy Nietzsche miért vált túlhaladottá minden szinten, leszámítva a magány gyötrelmeit és büszkeségét, a tagadást, némely prófétaellenes eksztázist, néhány gondolatát a betegségről és katasztrófáról...

*

Ha az élet örök volna, egyetlen vers sem születne. A dal forrása, hogy múlandóságra ítéltünk; az ihlet abból merít, ami eltűnőben van, és abból, ami nem létezhet.

*

A világtól való elfordulás a túlfeszített kíváncsiság gyümölcse. A túl sok tapasztalat kijózanít bennünket más tapasztalatokból, és ez a bölcsesség nem a lélek derűje, hanem a keserűség jegyeit hordozza magán; nem az elfojtott, hanem a kiábrándult szomjúság; a kiábrándultság minden vágyat nélkülöző megtorpanás a kor egyedül üdvözítőnek és kívánatosnak tartott bűneiben... A kiábrándult egykor a látszatok híve volt és továbbá is elviseli őket, mivel a metafizikában csupán az eredménytelenséget látja. Éli életét a kézzelfogható világban, melyben már nem hisz, mert attól tart, hogy más irányban tett erőfeszítése ugyanolyan természetű -- vagy súlyosabb -- vereségbe torkollhat. Egyetlen öröme, ha másokat időről időre ráébreszt a nevetségességre...

*

A lázadás az életerő jele, de egyúttal a metafizikai szellem hiányára is vall. Ösztöneink fellázadnak az életformák ellen, mert szemünk nem tudta felfedni a fejlődés menthetetlen egyhangúságát és ennek a folyamatnak a kozmetikázására tett erőfeszítéseink hiábavalóságát. Hiszen kapcsolatunk a világgal a világ tagadása. Észlelésünk és gondolkodásunk első éveiben nincs összhang köztünk és a tárgyak között; a sóvárgás vagy a szenvedély a *másvalamire* való várakozásban gyötrődik.

Később, amikor már látjuk, hogy erőnket fölöslegesen szétforgácsoltuk, a lázadás már hűvösebb, ésszerűbb és hiányzik belőle a cselekvés. Ekkor helyünket átadjuk másoknak. Miért is gátolnánk meg lendületüket lázadásainkkal, amelyek illúziók hiányában elsorvadnak, akár a gőg nem pedig szerelem táplálta féltékenység! A lázadás indítékai egyenértékűek a világban zajló mozgásokkal. Az egyént és a nemzedéket az általuk fölhalmozott illúziótőke szerint értékelhetjük. Ha ez a tőke megcsappan, minden halad a régi kerékvágásban. Másoknak kell folytatni a játékot; mi erre már képtelenek vagyunk, mert szerepünk elhalványult. S kénytelenek vagyunk mindent elviselni -- még az életet is.

*

A történelem nagy tragédiái, vagy a környezetünkben történő kisebb bajok arra vezethetők vissza, hogy az ember nem tud a végsőkéig kitartani a gyávaságban. Az „igaz ember” öntudata, lelkiismerete és tántoríthatatlan akarata alapjaiban megrendíti a társadalmat. „Az erények” a társadalmat romba döntik. Azzal, hogy az ember átkozottul vágyakozik az önmeghaladásra, meg a hősiességre, mértéktelenül csodálja a másfajta létezését, és hisz a fejlődésben (mindez az időmítoszra épül), tönkretette saját magát, s azt hiteti el önmagával, hogy valamiféle küldetéstudatot hordoz, s elfeledi, hogy az ideális társadalom a gyávák társadalma.

*

Ha majd a zene isteni természete számomra kiüresedik és értelmét veszti, ha a halandó nők mosolyában nem látok mást, mint a nyüsztés előképét, az éjszakákban a természet kültelkét, a napban a fény alantas ürügyét, a szerelemben a zsigerek bűzét, és ha az emlék nem egyéb, mint cafatokban lógó idő, a reményt pedig kiterítik a nappalok ravatalára, akkor -- ha még élek -- az utolsó alja emberből faragok magamnak istenséget.

*

Ha születésünk pillanatában tudnánk azt, amit tizennyolc évesen, nagyon valószínű, hogy ötéves korunkban elpusztítanánk magunkat. A gondolat valamikor később ölt testet, miután erős ösztönökre tettünk szert és életszomjunktat kellőképpen feltápláltuk. Miként pusztíthatná el az elmélkedés a létezés már kialakult hagyományát, hogyan követhetne olyan utat, mely az életösztönnel szemben halad? Bármennyi érvet hozunk is fel az öngyilkosság mellett, az mind az élet fájába frissen beoltott teher, de az élet fája mindig virágba borul, még akkor is, ha nedveibe mérget szivárogtatunk. Gyökerei mélyebbre nyúlnak, mint a léleké. Íme, a paradox cinkosság tovább él... Testünk megtagadja az elmúlást, önmagát csupán, mint létezőt tudja felfogni, a lélek viszont mindent el tud képzelni, elsősorban azt, hogy mennyire semmi a test. A halhatatlanság gondolata is inkább a szövegekben sarjadzik, mint az agyban. Ezzel magyarázható, hogy noha a vizsgálódásban értelmét veszíti, mégis nyilvánvalóként kezeli minden lény. A mindennapokban halhatatlanként serénykedünk; holott egyet sem lépnénk, ha életünket, *öntudatlanul*, nem örökkévalóként élnénk meg. A múlandóság, amely látszatra a lét legközönségesebb tulajdonsága, amit az emberek egyöntetűen elfogadnak, gyakorlatilag egyáltalán nem játszik szerepet a halandók számításaiban... A mindennapi élet az ércek örökkévalóságában lubickol, s ezt a lélek folyton megcsodálja, anélkül, hogy szertefoszlatná. A történelem kereke már rég nem forogna, ha az

emberiség ösztöneibe bevésődött volna az a meggyőződés, hogy az ember múlandó lény. Az élet, amely maga a múlandóság, csakis a múlandóság *gondolatának* tagadásával valósulhat meg.

*

Alkotó emberként a filozófus úgy építi föl rendszerét, mintha ő lenne a világon a legutolsó filozófus, rendszere, mind között, a legvégső rendszer. Gondolatainkat magunk is az utolsó eszmének tekintjük -- mintha ezután bármely más fogalom hiábavaló és érvénytelen volna. Hegelen kívül, senki másnak nem volt bátorsága tudatosan bevallani az önteltségnek ezt a fajta korlátlanágát, ami az alkotás igaz jellege és megszokott légköre. Mi okból töprengene fáradságos hosszú éjszakákon át az, aki nem hiszi, hogy törekvése az eddig elért és az ezután elérhető legtermékenyebb és legésszerűbb szellemi teljesítmények közül való? Aki saját gondolatát a végső szónak véli az eszmék világában, az elvont szinten ugyanazt a jelenséget fejezi ki, amely minden halandót halandóvá tesz. Ha az ember ösztönös reakcióiban nem képelné magát Isten helyébe, ha nem úgy élné meg magát, ahogyan ezt Isten feltehetően teszi, a mindent átfogó hiábavalóság gondolata elapasztaná az emberi erőket. Az én illúziója maga az illúzió. Aki nem rendelkezik vele az *nincs*, és nem is lehet. Téved, aki azt hiszi, hogy ő nélküli; és ha nélkülné, akkor nem is létezne. Amellett az „én” múlandóságának megtapasztalása hajbókol az „én” erőinek. Bármit tehet az ember, semmi sem tudja őt megakadályozni abban, hogy *maga számára* ő legyen a világegyetem középpontja...

*

Harcban állunk mindennel, ami életünket betölti: szerelemmel, betegséggel, reménnyel és álommal. Mert semmi sem történik körülöttünk ellenségeskedés nélkül, és a sors megannyi ellenséges erőből áll, amellyel az utolsó leheletünkig hadakozunk, de maga az utolsó lehelet is ellentmond nekünk.

*

A közönségesség együtt jár az alkotással. Mielőtt a mindenség keletkezett, s mielőtt még az élet azt beszennyezte volna, önmagában tükröződött az ártatlanság. Visszaverődő sugarai még mindig fénylenek azoknál, akik visszavágyunk a még nem létezőre vagy szomjazunk az üresség cirógatására, amelyben nem érződik a közelgő Teremtés és Bukás, az időtlen idő, amikor a szem még nem ismerte fel az érzékelés esélyeit és a tárgyban testet öltő szennyet.

*

Az ember eddigi összes alkotása egyformán szolgálja fennmaradását és pusztulását. Erőfeszítéseit a meg nem értett törvény irányítja: *elkerülni a jó gyarapodását.*

*

A sors üldözöttjeinek utolsó menedéke maga a sorsról alkotott *képzet*...

*

Csupán a tehetségtelen emberek vonnak le végső következtetéseket: olyanokat, mint az öngyilkosság, a szentség és a bűn. Mindegyik a kifejezés-képtelenség. A szavakba öntött vallomás megghiúsítja, hogy a fölgülemlett belső erők hajótörést szenvedjenek az abszolútumban. A kimondatlan feltárásának adottsága, áthelyezi az embert a lét második szintjére. Ahelyett, hogy a dráma az egyén és környező világ között jönne létre, az egyén és az előtte levő papírlap között játszódik le. A „tehetség” minden formája a megfutamodás és a fiaskó egyik módja...

*

Ha az életnek lenne magában való értéke szentnek tarthatnánk minden illúziót.

*

Az eszmék világában egyetlen olyan kategóriát sem találtam, amelyre nyugodt lélekkel lehajtanám a fejem.

*

A zene fenséges hazugság mindarról, amiért lehetetlen élni (Beethoven 16. kvartettjének andante tétele).

*

Amikor az ember nyitott szemmel sétált a világban és látta, hogy vesződése és verítéke árán mire megy az „eszményekkel”, és megértette a szerelmet, -- ami nem egyéb, mint a gyöngédség leple alatti összecsapások sorozata, a lesben álló férfi és nő évezredek óta tartó viaskodása --, és megismerte a zsákmányra éhes törzseket, amelyek számára az öldöklés, a semleges Nap alatt, a szomszédság alapja lett, akkor szívünk irigykedve tekint a vakondok birodalmára és önként száműzi magát a világból.